

4. Любшин І., Тасевич М. Гастрономічна карта України. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/2142308-gastronomicna-karta-ukraini-infografika.html (дата звернення: 13.03.2023).

5. Мальська М. П., Філь М. І., Пандяк І. Г. Гастрономічний туризм : навч. посібник. Київ, 2021, 304 с.

6. Рубіш М. А., Чорій М. В., Зеленська Л. В. Гастрономічний туризм як засіб активізації туристичних дестинацій. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2020. №1(13). С. 61–66.

7. Ткаченко С. М., Мохер Ю. В., Лайко І. М. та ін. Довідник конопляра. Суми, 2021. 27 с.

8. Survey of minor fatty acids in Cannabis sativa L. fruits of various origins. URL: <http://www.druglibrary.net/olsen/HEMP/ИНА/jiha4107.html>. (дата звернення: 13.03.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-11>

Смирнов І. Г.,

*доктор географічних наук, професор,
професор кафедри країнознавства та туризму
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Любіцева О. О.,

*доктор географічних наук, професор,
завідувачка кафедри країнознавства та туризму
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

БІБЛІЙНА ГЕОГРАФІЯ ТА ГАСТРОНОМІЧНИЙ ТУРИЗМ

Біблія є не тільки священною книгою для деяких світових релігій, але й джерелом історичних та географічних знань. Так, виділяють такий напрям, як **Біблійна географія** – розділ біблеїстики, що включає у себе географію Палестини та оточуючих її країн. Біблійна географія Палестини, у свою чергу, поділяється на два розділи: 1) фізична географія – дає опис Святої землі в тому вигляді, як вона існує нині (розташування, рельєф, геологія, клімат, флора, фауна); 2) історична географія – відзначає ті географічні особливості Святої землі, котрі вже зникли, оскільки за 4 тисячі років з часів Авраама багато чого змінилося в географічній картині країни (зникли численні тварини,

котрі згадані в Біблії, змінилася флора тощо). У цих двох аспектах розглядається і географія «біблійних країн» [1]. Розглянемо деякі з біблійних чудес, їхні географічні особливості та туристичний аспект.

Чудеса Мойсея. Головним біблійним чудотворцем можна вважати пророка Мойсея, який з'єднав «коліна Ізраїлеві» в один народ і вивів його з Єгипту, де той знаходився у рабстві [3]. Всі знають, що в Біблії розповідається про єгипетський полон іудеїв. Однак, правильніше було б сказати, що сини Ізраїлю самі прийшли у Єгипет в голодні роки і знаходились там на положенні нинішніх гастарбайтерів. Працювали вони в основному на будовах, так продовжувалось декілька століть. Потім плодови́тість іудеїв стала насторожувати єгипетських фараонів. Фараон Рамзес II (1279–1213 рр. до Р.Хр.) наказав повитухам вбивати кожного новонародженого сина ізраїльтян. Оскільки повитухи не виконали його наказ, фараон наказав кидати у річку кожне іудейське маля чоловічої статі. Мати Мойсея сплела кошик з тростини та залишила свого сина на березі річки. Дочка фараона знайшла маля, пожаліла його і взяла до палацу. Фактично Мойсей виховувався у палаці фараона як принц. Але, коли він досяг 40-річчя він замислився про долю іудейського народу, втік з палацу і став жити, як простий пастух. Ось тоді йому з'явився бог Яхве у «неопалимій купині» і оголосив, що його божественна місія відвести синів Ізраїлю з єгипетського рабства до землі обітованої, де течуть молоко і мед. В Книзі Вихід Давнього Заповіту описана драматична і повна пригод історія про те, як Мойсей вивів свій народ з Єгипту. Багато дослідників є думки, що Вихід стався за часів фараона Мернептаха, наступника Рамзеса II. Єгипет тоді був ослаблений війнами з агресивними сусідами, чим і вирішили скористатися іудеї. Спочатку Мойсей хотів мирно вирішити цю справу: він пішов на зустріч з фараоном і поросив його відпустити ізраїльський народ, але той не тільки відмовив, а ще більше посилив гніт іудеїв. Однак у синів Ізраїлю був божественний захисник Яхве, який скерував до Єгипту 10 страт. Правитель Єгипту поступився лише після десятої страти, яка полягала у тому, що гинули усі первістки єгиптян, у т.ч. самого фараона, а також усе первородне їхньої худоби. У подальшій історії є один загадковий момент: у Книзі Вихід Яхве говорить: «І дам народу цьому милість в очах єгиптян; і коли підете, то підете не з пустими руками: кожна жінка випросить у своєї сусідки її речі срібні і золоті, ще одяг; ви вдягнете у нього синів і дочок ваших і заберете це у Єгиптян» (Вих. 3:21-22). Деякі вчені на підставі цього висувають версію, що Виходу ізраїльтян передував їх озброєний заколот, у ході якого вони пограбували маєтки єгиптян [2]. Якщо це так, то стає зрозумілим, чому фараон, який спочатку дозволив синам Ізраїлю покинути Єгипет, потім вислав за ними погоню. Він

майже наздогнав їх на березі Чорного (у перекладі – Червоного або Тростинного) моря. І тут Мойсей за допомогою Яхве проявив себе, як дійсний чудотворець. У Біблії про це говориться: «І протягнув Мойсей руку свою на море, і гнав Господь море сильним східним вітром всю ніч і зробив море суходолом, і розступилися води. І пішли сини Ізраїлеві серед моря по суходолу: вода їм була муром ліворуч і праворуч» (Вих. 14:21-22). Однак в коридор, що утворився, слідом за ізраїльтянами пішли і єгиптяни: «...і увійшли за ними в середину моря усі коні фараона, колісниця його і вершники його» (Вих. 14:23). Але тут Мойсей за велінням Господа вчинив ще одне диво: «протягнув Мойсей руку свою на море і до ранку вода повернулася на своє місце; а Єгиптяни бігли назустріч воді. Так потопив Господь Єгиптян серед моря. І вода повернулася і накрила колісницю і вершників всього війська фараонова, яке увійшло за ним у море. Не залишилось жодного з них. А сини Ізраїлеві пройшли суходолом серед моря: води були їм муром ліворуч і праворуч. І позбавив Господь в день той Ізраїльтян з рук Єгиптян, і побачили сини Ізраїлеві Єгиптян мертвими на березі моря» (Вих. 14:27-30). Чудесне спасіння ізраїльтян, які пройшли через море, що розступилося перед ними, до цього часу вважається одним із ключових повчальних і символічних біблійних подій. Воно символізує спасіння віруючих в істинного Бога і жахливу смерть язичників, як грішників, що не покались, яких являли собою єгиптяни.

Вчені довгі роки не шкодували сил, щоб об'єктивно оцінити реальність біблійного дива. Ось лише декілька версій [2]: 1. Море, яке перейшли, не замочивши ніг, ізраїльтяни, на івриті називається Ям-Суф, що у точному перекладі означає «море комишу». Спогад про Червоне море з'явився тільки у Новому Заповіті, отже, можна заключити, що Мойсей вів свій народ не через море, а через Гіркі озера, які поросли комишом. Ізраїльтяни, користуючись мілким бродом, пройшли крізь болото, а важкі колісниця єгиптян в них загрузли. 2. Ізраїльтяни обрали шлях по вузькому перешийку, що відділяв Середземне море від озера Сирбоніс, яке знаходиться на декілька метрів нижче рівня моря і часто висихає до такого стану, що його дном можна спокійно пройти, не замочивши ніг. Але загрозу тут являють несподівані буревії, які заповнюють його водою. Ізраїльтяни встигли пройти озеро, що висохло, а потім з півночі налетів ураган, що гнав перед собою гігантські хвилі, які прорвали вузьку дамбу і обрушилися на єгиптян. 3. Деякі вважають, що море розступилося перед синами Ізраїлю внаслідок потужного виверження вулкану 1628 р. до Р.Хр. Саме тоді цей катаклізм практично зруйнував острів Санторіні в Егейському морі. Фахівці з Національного центру атмосферних досліджень в Колорадо і Колорадського університету методом

комп'ютерного моделювання довели можливість такої події, як поділ моря. Вчені припустили, що біблійні події відбулися там, де стародавня притока Нилу підходила до мілководних прибережних лагун, поряд з сучасним Порт-Саїдом. Погоня могла йти через лагуну, відому, як Озеро Таніс. Комп'ютерна модель показала, що східний вітер, що дув із швидкістю 139 км/год протягом не менше 12 годин, міг створити у воді коридор шириною 3,2 км і довжиною 4,8 км, який міг бути відкритим приблизно 4 години.

Ще одне диво, про яке згадується в Біблії – це історія про взяття євреями Іерихона, яка є однією з найвідоміших легенд Старого Заповіту. Біблія стверджує, що стіни неприступної фортеці рухнули від реву труб-«шофарів», у які дули іудейські священнослужителі, і військо Ісуса Навина увійшло до міста без будь-яких перешкод. Але що насправді відбувалося і вирішило долю давньої твердині? Біблейське місто Іерихон дійсно стояло на березі Мертвого моря, у гирлі річки Йордан. Вчені вважають його найдавнішим міським поселенням на Землі і відносять його появу до X–IX тисячоліть до Р.Хр. Згідно з біблійними легендами 3,5 тис років тому пророк Мойсей вивів гноблений єврейський народ з Єгипту, про що написано вище. Далі в планах утікачів було переселення на Землю обітовану, але, щоб досягти цього, іудеям належало завоювати Ханаан, що перекривав шлях на північ. Через 40 років, коли померли усі, хто пам'ятав країну фараонів, а місце Мойсея зайняв Ісус Навін, євреї все ж таки рушили до Палестини. У XIII ст. до Р.Хр. їхнє військо, розбивши аморіїв, вийшло до Іерихона, найбагатшого та наукріпленішого поселення на Близькому Сході. Єврейське військо оточило місто, але ніхто не пускав стріл, не ламав таранами брам. Замість цього процесія жерців-іудеїв, що несла ковчег зі Скрижальми Заповіту, під оглушливий рев труб-шофарів рушила навколо стін. Так тривало 6 днів, а на 7-й, після завершення 7-го кола, єврейська армія засурмила і здійняла такий гучний галас, що стіни міста раптом упали, і воїни Ісуса Навина з кількох боків увірвалася у проломи. Іерихон був зруйнований вщент і забутий [5].

У людей, що жили 500 років тому, історія з трубами, ймовірно, сумнівів не викликала, але у скептиків з епохи НТР повстало питання: що ж сталося 3000 років тому біля стін Іерихону? Дослідники висунули низку припущень. Частина з них ґрунтується на недостовірності письмового джерела. Інша частина припущень базується на маровірогідних збігах: раптовому землетрусі або навіть падінні метеорита. Ще одна екстремальна ідея веде до фізики коливальних, а саме до ефекту резонансу, тобто руйнівного збігу внутрішньої частоти коливальних з частотою зовнішньої дії. Утім, є ще одне, цілком переконливе трактування події. Військова технологія мінування

з'явилася ще у Давньому Єгипті. Ті, що осаджували, таємно проклали підземний хід до укріплень ворога, потім викопували під фундаментом стіни велику камеру, яка, власне, і називалася «міною». Стелю порожнини зміцнювали перекриттям і дерев'яними розпірками, які в потрібний момент підпалювали. Стийки прогорали, і частина стіни падала. Отже, землекопи війська Ісуса Навіна заклали міни з кількох боків, а ходи з дуттям у труби призначалися тільки для того, щоб заглушити галас від роботи саперів, а також щоб можна було подати знак для одночасного підпалу облитих олією розпірок з різних боків міста. В результаті підірвані стіни впали без будь-якої містики.

Риба святого Петра. Біблійні чудеса наводяться і в Новому Заповіті. Які ж реальні події та географічні реалії стояли за деякими євангельськими притчами? Наприклад, в Євангелії від Матфея розповідається, як найближчого учня Ісуса Христа, апостола Петра, спитали, чи заплатить Ісус податок на храм. Взнавши про це, Ісус наказав Петру сходити до моря, закинути вудку, взяти першу пійману рибу і заплатити податок тією монетою, яку Петро знайде у рибі в пащі. Пішов Петро до моря і сталося все саме так, як передбачав Син Божий [4]. В Ізраїлі, у глибокій западині лежить озеро Кіннерет, або Галілейське море. Розміри його середні: довжина 21 км, ширина 13 км, а глибина доходить до 45 м. З озера витікають декілька річок, у т.ч. священна річка Йордан, вода у якій прісна, смачна та цілюща, а на її березі б'ють гарячі мінеральні джерела. На землях, що лежать навколо озера, проходила майже вся євангельська історія. Тут звучала Нагорна проповідь і були призвані апостоли, одним з яких був місцевий рибалка на ім'я Симон – майбутній святий Петро. Озеро Кіннерет багате на рибу, якої тут нараховують біля 20 видів, з яких половина – промислові, і всі вони їстівні. Але чи можна взнати, яку саме рибу спіймав святий Петро у біблійній притчі? Найчисленніша родина промислових риб озера Кіннерет – це тилипії, які досягають у довжину 45 см і мають вагу біля 2 кг. Друга група – кінерефські, або галілейські сардини, маленька рибка подібна до дрібного оселедця. Третя група – барбуси, або вусачі. Барбус харчується молюсками, равликами, дрібною рибою. В довжину він може досягати 75 см, а важити – понад 7 кг. Ще в Кіннереті водиться мінья – найбільша риба у цій водоймі, довжиною до 120 см, а вагою до 11 кг. Однак за Мойсеевим законом, мінья вважалася нечистою, отже, навряд чи апостол Петро взявся б її ловити. Можна передбачити, що він спіймав тилипію. Саме цю рибку під назвою «риба Святого Петра» у нас час подають в ресторанах, що розкидані по всьому узбережжю озера. Це одна з найпопулярніших страв: свіжоприготовлена тилипія дуже смачна, в ній мало кісток, тому її легко і приємно їсти. Місцеві

мешканці – рибалки стверджують, що тилапія харчується виключно планктоном, тому і має такий гарний смак. Але це означає, що інші види корму їй не цікавлять і тому навряд чи вона клюнула б на звичайну приманку. Тилапію завжди ловлять сітками, отже вона не підходить на роль «риби святого Петра». Це саме можна сказати і про сардину, яка за величиною – мала і не змогла б втримати монету у пащі. Залишається тільки барбус. Найімовірніше Петро піймав саме цю рибу.

На священних берегах озера Кіннерет залишились залишки стародавніх храмів. На одному з фрагментів мозаїчної підлоги у візантійській церкві IV ст. зображена картина з хлібами і двома рибами. А неподалеку, на самому березі на чорному базальтовому камінні стоїть маленька каплиця на честь апостола – святого Петра. Усе це притягує в ці місця туристів, при цьому в них є як пізнавальний, так і гастрономічний інтерес.

Список використаних джерел:

1. Біблійна географія. URL:<https://uk.wikipedia.org/>
2. Логінов О. Дива Мойсея. *Загадки історії*. 2018. № 16. С. 28–29.
3. Перехід євреїв через Червоне море та інші чудеса. URL:
<http://hram.in.ua/>
4. Тимофеев М. Риба святого Петра. *Загадки історії*. 2018. № 16. С. 3.
5. Шауров Е. Полковий оркестр Єгови. *Загадки історії*. 2023. № 3. С. 3.